

Hová tűntek az avarok?

Megjegyzések

A honfoglalást megelőző időszak nagy rejtélye a Kárpát-medence történetében az avarok „nyomtalan” eltűnése. Temetőik és telepeik tanúsága szerint nagy lélekszámú népesség volt; ez idő tájra jobbra letelepedett életet éltek, de őrmaik sem maradt. Eltűntek, mint az obrók írja egy szláv forrás. (Csakhogy ez óriást is jelent és biblikus magyarázata is lehet!)

A sorozatos frank támadások következtében meggyengült avar hatalom véglegesen 803-ban hódolt Nagy Károly előtt, akkor, amikor Krum bolgár kán is csapást mért birodalmukra. Ettől kezdve azokról az avarokról még csak kapunk némi információt, akik Pannóniában éltek, de a Duna balpartján élők elvesznek szemünk elől.

Igaz, Einhardus úgy nyilatkozik, hogy a frankok hódoltatták azokat is, akik a Duna túlsó partján *Dáciát* lakják, de ebből csupán arra következtethetünk, hogy szerinte *Dácia* a Dunáig terjedő egységes politikai képlet lehetett. Ha pedig ez így volt, akkor ott csak az avarok nevezett etnikai konglomerátum élhetett. Azok, akik 811-ben Krum segédsapataiként a Balkánon harcoltak a görögök ellen, tehát valószínűleg elfogadták a bolgár főhatalmat, de ez a függőség nem jelentette náluk a társadalmi és gazdasági berendezkedés szétzúzását, csupán a hódolást. Erre utalhat közvetve az a tény is, hogy a frankoknak behódolóik vezére 803 decemberében követséget meneszt Nagy Károlyhoz. „Elküldte a *capcanus* előkelő egyikét, kérve magának azt a méltóságot, amelyet *a kagán a hunoknál birtokolni szokott*. Kérelmét a császár helyeselni látszott, és az ő országának főhatalmáról úgy rendelkezett, hogy viselje azt *a kagán ősi szokásuk szerint*.” Ma ezt úgy mondanánk, hogy a császár hatáskörét túllépve beleavatkozott egy másik állam jogrendjébe, s a neki hódoló terület vezérét ismerte el egyedül legális „avar főfejedelmek”. Ebből viszont az következik, hogy Theodorus, Ábrahám és Izsák kagánok csak a pannóniai avarok főnökei lehettek.

Amikor aztán 818-ban kitört a közel egy évtizedes háborúság a frankok és bolgárok között, hirtelen megváltozott a képlet. A frankok nyilvánvalóan nem akarták a bolgárok kedélyét még azzal is zaklatni, hogy az egész Avariára jogigényt formálnak, ezért 822 után a morvakkal együtt az avar „tudundus” tiszteleg csupán a császár előtt. A kagáni cím tehát eltűnni látszik, ha csak nem adunk hitelt Anonymus híradásának.

A Névtelen jegyző ugyanis elmondja, hogy a honfoglalás előtt az Alföldön Keanus Magnus volt a fejedeleme, akinek unokája az a Zalán (helyesebben: Csalán), akítől a magyarok megvásárolták e földet, majd fegyverrel elhódították tőle. Ez eddig mesés elemnek számít, de furcsa módon erről az unokáról azt is tudjuk Konsztantinosz császár írásából, hogy a 894-ben elhalálozott Svatopluk morva vezér (harmadik) fia volt. Ha pedig ez így igaz, akkor csak egyetlen lehetséges megoldás marad, Kean (akinek neve egyedül a kagán címből magyarázható) anyai nagyapja volt Zalánnak, vagyis Svatopluk beházasodott a nyilván fiú örökösével nem rendelkező kagán családjába.

Kérdés azonban, lehetséges-e a Kárpát-medencében ekkoriban, hogy a rokonság férfi tagjai helyett a vej örököljön. A krónikák erre is tudnak példát. Egy Géza fejedelmével egykorú vezér, Kulan, feleségül veszi Beliud vezér leánykáját, és amikor az após meghal megöröklő annak pozícióját és „országát”.

Kézai Simon a hunokat követő helyzetképet így fogalmazza meg „végezetül ... Szvatopluk, Marót fia lépett fel, aki leigádván Bractát a bolgárokat és messziánusokat kormányozta”. Ez a „Brakta” különleges ország, mint amilyen különleges a „braktán király” vagy a „braktán nép”. Valahol az egykori Moesia és Pannónia Secunda területén kellene lennie, de ott ilyen nem fordul elő. Az elnevezés eredete – úgy véljük – a szláv brak, ‘házasság, házasodás’ szóra megy vissza, tehát valami olyan mondai fordulatot takar, mint a népmesei „elnyerte a leánya kezét és a fele királyságát”. Ha pedig Brakta a beházasodással elnyert ország, akkor azonosnak vehetjük a konsztantinoszi Megalé Moráviával, amelyet a császár a Duna–Tisza–Körösök és a Maros vidékére lokalizál, s amely – a fentiek szerint – nem népéről, hanem fejlődéméről nyerte a Morávia elnevezést. A bolgár függésbe került kaganátus más népei Biharban és Erdélyben éltek későbbi híradás szerint.

Egy bajor geográfus 870 körül így írja le az országa határain lakó népeket: „Csehország, amelyben tizenöt város van. A morváknak (Marharii) tizenegy városuk van. A bolgároké (Vulgari) mérhetetlen terület és rengeteg nép, öt városuk van, minthogy óriási a sokaságuk és nincs szükségük arra, hogy városokat birtokoljanak. Van egy nép, amelyet morváknak (Merehanos) neveznek, nekik harminc városuk van. Ezek azok az országok, amelyek határainkon helyezkednek el.” De Nagy Alfréd földrajzi feljegyzéseiben is két Morávia szerepel. A bajorok és karantánok megtéréséről írott mű pedig a Dunától északra lakó morvákról ír, ami feltételezni engedi a délre lakókat is. Az arabok úgy tudják ugyancsak ez idő tájt, hogy a Vaskapun túl (délről érkezve!) egy keresztény nép él, akiknek ruházata emlékeztet az arabokéra, turbánból, ingből és kaftánból áll, főnökeik főnöke, Szvatopluk csak lovak tejéből készített ételeket fogyaszt stb. Ez tehát Szvatopluk déli tartománya, amelyet a bolgárokkal való konfrontáció kerülése érdekében – bár többször megkísérli – sohasem egyesít északi tartományaival. A két terület között maradnak a bolgárok végtelen területei és megszámlálhatatlan népessége. Ezek azonban nem a dunai bolgárok, hanem az a nép, amely 670 körül érkezett a Kárpát-medencébe és elkeveredett az itt élő avarokkal és szlávokkal. Az említett írók itt tehát valószínűleg a frank és bolgár fennhatóságot el nem ismerő szabad avarokról emlékeznek meg.

Mint tudjuk, Szvatopluk birodalmát a magyarok elsöpörték, de a lakosságot bizonylyan nem. A frank birodalomban is ott élnek az adófizető avarok 870 körül is, a magyarok is először az avarok pusztaságait (solitudines Avarum) rohanják le – Regino szerint –, de a hódoló vezérek és népet, új adóalanyaikat megkímélik. Ezt igazolja, hogy a *kagán* cím Géza fejedelem idején is létezik Dél-Erdélyben, márpedig a méltóság nevének fennmaradása azt bizonyítja, hogy olyan népesség felett kellett uralkodniuk viselőinek, amely hatalmuk devalvációjára ellenére is megőrizte és használta azt jelölésükre. (Ezek nem lehettek a dunai bolgárok, ugyanis ők nem ismerik a kagán címet, valószínűleg azért is hagyták meg azt a hódolt fejedelem rangjaként.) Végül csak Szent István számolja fel ezt a „maradvány birodalmat”.

Persze, ha a fenti fejtegetésnek valami kis igazsága is van, joggal merülhet fel az a kérdés, miért nem tükröződik ez a tömeg a Kárpát-medence helynévi anyagában. Helyneveink ugyanis két nyelvből adathatók döntően a korai időszakban: szlávból és magyarból. Pedig tömegével kellene avar, ill. onogur-bolgár – tehát törökös – névanyagunk jelentkeznie! Lehet, hogy mégis László Gyula járt jó nyomon, amikor a kései avar kaganátus etnikai összetételében a szlávok mellett az onogurokkal ideérkezett magyar tömegeket tételezett fel?

Szegfű László